

КУЛТУРАТА НА ГРАДОВЕТЕ

Градоустройството е естетическа дейност, която се осъществява на терена на политически интереси. При сегашното състояние на културата естетическата стойност се създава на такова равнище на историческа актуалност, което се отъждествява с политиката в действие; в съвременното градоустройство схождането на естетически и политически интерес е вече залегнало и в метода, и в практиката му. Да се даде образ на структурата на обществото означава да се очертае и изгради пространството на неговото съществуване, което е също така пространството и формалното основание на архитектурата. Тъй като и в изкуството „светът на живота“ е изместил системата на вселената, съвременната архитектура, като архитектура на обществото или градоустройство, изгражда и изявява пространството на обществения живот по същия начин, както класическата архитектура е организираща и разкриваща в своите форми пространството на природата.

Днес градоустройството се осъществява посредством регулационни планове, а те недвусмислено принадлежат към политическата методология на планирането. Всяко издържано градоустройство предполага идеологически интерес, тъй като обществото вече не е мислимо като неизменна йерархическа система, а като намиращо се в процес на непрекъснато създаване и развитие. Градоустройството стимулира и в известно отношение подготвя това прогресивно движение, предначертавайки всеки път неговата поредна фаза. Срокът на изпълнение и действие на даден план не може да се определя чрез предвиждания дори когато те се опират на сериозно статистическо проучване: няма никакво основание да се приеме, че една градска общност ще се развива в близкото бъдеще така, както се е развивала в близкото минало, а преминаем ли веднъж от статистическото изчисление към оценяване на силите, които действуват и си противодействуват в обществото, вече сме прекрачили границата между научна обективност и идеологическа или политическа ангажираност. Това значи, че вече сме стъпили на терена на програмата, а всяка програма предполага критика и преценка на едно

съществуващо положение: срокът на един регулационен план се определя от изчислението на предвидимо нужното време за реформиране в дадена насока на една ситуация, преценена като незадоволителна или като исторически отживяла.

Макар всеки град да е историческа реалност, връзката между естетическия и политическия аспект на градоустройствения проблем е особено усложнена в Европа и най-вече в Италия, където почти всички градове притежават паметници и старинни квартали, които образуват традиционния център на повечето от тях. Старото не само е неотстранима даденост, обективен предел на съвременното развитие; ако му се е приписвала и продължава да му се приписва някаква стойност, това е защото то все още изпълнява известна функция, макар тя да не е първоначалната, а само документална и естетическа. Ако опазването на старините се поставя на обсъждане или (тъй като на думи всички са готови да порицаят като светотатство посегателството върху свято тачените паметници) се оказва компрометирано от обстоятелствата, това става, защото историческата и естетическа стойност, признавана от част от обществото, за другата изобщо не съществува: споровете за регулационния план на Рим, който представлява краен случай в урбанистичната проблематика на старото и новото, показаха съвсем ясно коя страна е заинтересована и коя не от съхраняването на историческия облик на града. Неоправдано бе изумлението, когато се оказа, че противниците на опазването на историческите старини са консерваторите.

Техният аргумент е хитроумен: историческият център трябва да запази традиционната си функция на средище на градския живот, като се приспособи чрез „подходящи подобрения“ към изискванията на съвременния град. Но дилемата е ясна: или на стария център ще се запази функцията му на жизнен център, или ще се запази историческият му облик. „Подходящите подобрения“ означават само бавно разрушаване: старите трасета не могат да издържат напора на съвременното улично движение и тежестта на безконтролното периферно разрастване на града.

А какво собствено се разбира под „съвременен град“? Ако слушаме консерваторите, истински съвременен е промишленият и търговски град с неговите безкрайни периферни квартали, обграждащи един блестящ, динамичен „ръководен център“. За нас, които не се решаваме да причислим културата към исторически отживелите дейности, нито да приемем някакво разграничение между хуманитарна и техническа култура, библиотеките, музеите, университетите и културните учреждения също са „ръководни центрове“, въпреки че именно в Рим едно идеологически превратно градоустройство се е опитало — и продължава да се стреми —

да ги изнесе в периферията, за да освободи историческия център за икономически по-продуктивни дейности. Както стоят фактически нещата, стремежът не е да се опазят старите квартали като духовна стойност, а да се закриля продажната стойност на терена, която продължава да расте в центъра пропорционално на неударжимото разрастване на градската площ; но за да преуспява спекулата, от старите квартали трябва да се изхвърлят дребните хорица, които живеят там от векове, след което пълното унищожаване на старинния градски облик ще бъде само въпрос на време.

Прочее нека бъде ясно: запазването на старите жилищни комплекси е свързано с цялостното запазване на тяхното социално съдържание, тяхната еволюция — с възможната историческа еволюция на старата им функция. Подменяването на старото съдържание с ново би довело обаче бързо до коренно изменение и до унищожаване на старите форми.

Критерият за неприкосновеност на историческите центрове като обитавани от едно още живо общество, за щастие не категоризирано по ценз и доход както в новите квартали, е следователно прогресивен, а не консервативен критерий. Но неприкосновеност не означава мумификация. Повтаряме, че историческият център на един град не може да бъде превърнат в музей. Но той може да остане, както е в повечето случаи, произведение на изкуството. За запазване на произведенията на изкуството има особен научен подход — реставрацията: това означава както укрепване на старите структури, така и рационално отстраняване на несъот-ветстващите прибавки. А те, като имаме пред вид само най-лошите и най-пресните, са много. Въпросът е да се възстановят не „стиловите особености на паметниците“, както казват академиците, а пространственото измерение, чувството за пространство, защото най-вече то е било накърнено с течение на времето и особено тежко в последно време с вмъкването на интензивни строежи, с надстройките, със застрояването на всеки квадратен метър площ. Разбира се, опазването и възстановяването на старите квартали изисква финансови разходи, далеч надхвърлящи възможностите на населението, което живее там; но няма друг път, ако искаме да запазим нещо повече от безжизнени и обречени на печално рушене останки от историческите градове.

Остава въпросът за правомерността на строежа на модерни сгради там, където старата тъкан е невъзстановима. В тази твърде податлива на безплодни дискусии тема са се преплели една проблематика и една казуистика, за които, собствено казано, няма никакво оправдание. Приеме ли се принципът на стиловата несъвместимост между старинно и модерно (като че ли ценността на старите квартали се състои в еднородността на епохата и на формите), трябва да се приеме, като

следствие от него, законността на съжителството на старинното със „стилови“ сгради, въпреки че противоречието между автентично и фалшиво е много по-сериозно, отколкото евентуалният дисонанс между автентично старинното и автентично модерното. Между архитектурата на миналото и днешната архитектура дори не съществува непримиримо различие в мащаба или в пространствения модул. Фактът, че новите строителни техники позволяват максимални размери и шеметни височини, не означава още, че мащабът на небостъргачите е мащабна мярка *ne varietur** на съвременната архитектура; напротив, като се почне от Льо Корбюзие и се стигне до Райт и Аалто, всички архитекти на новото време поддържат необходимостта от връщане към човешкия мащаб. Защото ако става дума за чудовищните бетонни блокове, които задръстват печалните периферии на градовете, твърде лесно е да се докаже, че те нямат никаква връзка с модерната архитектура и че тяхната отчайваща грозота е плод не на нова концепция, а по-скоро на безогледна експлоатация на пространството.

Едно-единствено е следователно противоречието, което трябва да се избегне: това, че в зоните с историческо и художествено значение, които в името на общия интерес би следвало да бъдат изтръгнати от частните интереси на спекулантите, тези спекуланти продължават да правят каквото си искат без друга спирачка освен някой жалък правилник за строителство или често пъти безсилните забрани на ведомствата по опазване на старините и паметниците. Истинската, непримирима несъвместимост не е в разнообразието на историческите стилове в архитектурата; тя е между историческото общество, което обитава старинните центрове и въпреки всичко ги съхранява за живот, и обществото, което се занимава със строителна спекула и което, въпреки икономическата си мощ и надмощие, не е истинското общество нито на днешния, нито на утрешния ден.

Дълг на архитектите, които разработват регулационния план на някой град с голямо минало (още повече ако, като Рим, този град черпи от това минало основанията за днешната си политическа функция), е да третира проблема за съдържанието на града в дълбочината и наслояванията на неговата история, а не по повърхността на твърде често едностранчиво разбираните изисквания на момента или, казано другояче, преди да дадат определение на функцията на града, да изследват задълбочено и съпричастно онова, което Мъмфорд нарича „култура на града“. Тогава ще се види, че всеки стар град е преживял в хода на своето съществуване не една болестна криза на плачевно западане или на трескаво разрастване и че най-вече тези разраствания са ставали

* Да не се променя (лат.) — Б. пр.

причина за непоправими деформации или за страшни прояви на елфантиазис, от какъвто например страда, при гадопирашо влошаване, Рим от 1870 г. насам. При подобни случаи най-лош лекар е онзи, който се радва на аномалния и може би смъртоносен растеж като на щастливо процъфтяване и го стимулира, вместо да го обуздае и сведе до нормалния ритъм на едно органично съществуване, който би бил всъщност ритъмът на здравето историческо съществуване.

(1962 г.)